

A KÖZMŰVELŐDÉSI MUNKA POLITIKAI JELENTŐSÉGE

Az a tény, hogy a XII. művelődéstudományi nyári egyetem témájaként a politika és a közművelődés kapcsolatát választotta, megerősíti, hogy

- a politika továbbra is megkülönböztetett jelentőséget tulajdonít a művelődési szféra egészének a tudatformálásban, a nevelésben,
- a művelődésnek kiemelt jelentősége van a politikai felvilágosító munkában,
- a közművelődés a szocialista és humanista értékek közvetítésével elkötelezett szerepet tölt be a társadalomban.

A közművelődési tevékenység egésze, éppen jellegénél fogva politikai tájékozottságot igénylő, felelősséget vállaló, a szocialista társadalom építése iránti elkötelezettséget jelentő munka. Éppen ezért nem lehet politika-, ideológia mentes közművelődésről beszélni. Ennek jelentőségét a mindennapi munkában elsősorban abban látom, hogy kiknek a részére van kínálatunk, és ez a kínálat milyen tartalmu és jellegű. Az utóbbi évek - egyébként jogos igényt kielégítő - törekvése néhány intézményben, hogy a tervezett és "kötött" programok mellett információkért, újságolvasás céljából, beszélgetésekre is érdemes legyen bemenni a művelődési otthonba, könyvtárba.

A kultúra és a demokrácia egyik kulcskérdése, hogy a közművelődési intézmények milyen széles rétegek részére állnak rendelkezésre, azaz hatókörük mennyire terjedt ki. Mennyire tudják szándékuk és a társadalmi elvárás alapján megteremteni a - korábbinál

tágabban értelmezendő - műveltségi tartalmat, a művelődés lehetőségeit. A politikai kultúra a közművelődés fontos területe, fejlesztése a társadalmi fejlődés feltétele. Boros Sándor elvtárs bevezető előadása ezt a gondolatot kellően hangsúlyozta, így a záróelőadásban én is megerősítem ezt. A kultúra és a politika kapcsolata a szocializmus viszonyai között, a társadalom érdekeit képviselve folyamatosan megteremti a döntések hozzáértő feltételeit. Az emberek részvétele a hatalom gyakorlásában, a politika formálásában és megvalósításában, ellenőrzésében egyre nagyobb tudatosságot, hozzáértést, tájékozottságot, azaz kulturát, műveltséget kíván. Ez érdeke a népnek, a nemzetnek, az állampolgároknak, az irányításnak. Így válik a kultúra a szocialista fejlődés nélkülözhetetlen tényezőjévé.

A kulturális élet mai legfontosabb jellemzőit, értékeit, gondjait és feladatait reálisan a társadalmi-gazdasági fejlődés összefüggésében ítéldjük meg. Az MSZMP XII. kongresszusán megerősített megközelítésből vizsgálható a tudomány, az oktatás, a közművelődés és a művészet eszmei-ideológiai állapota, anélkül, hogy figyelmen kívül hagynánk e területek sajátosságait. A társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődés kölcsönhatásának és egységének felismerése és felismertetése napjaink fontos feladata.

A műveltségnek, a művelődésnek jelentős szerepe van a szocialista átalakulás és fejlődés történelmi folyamatában. A társadalmi fejlődés egészétől elválaszthatatlan a műveltség megalapozása, a tudásvágy felkeltése és igényesen továbbfejlesztve történő kielégítése, a kulturális értékek terjesztése, az önművelés ösztönzése, módszereinek kialakítása és átadása.

A nyolcvanas években ezek a követelmények olyan művelődés-politikai teendőket jeleznek, amelyek végiggondolására legutóbb éppen a Központi Bizottság áprilisi ülésének határozata készítet bennünket. Szükség van a tág keretek között értelmezett művelődési, ezen belül közművelődési tevékenység tartalmi és szemléleti megújulására. Ennek a gondolatnak és elvárásnak megfelelő szakmai és politikai felkészültséggel rendelkező népművelők, könyvtárosok, muzeológusok, levéltárosok, az ismeretterjesztésben, a filmforgalmazásban dolgozók képesek eleget tenni. Hiszen továbbra is fontos feladat a közönség és a kulturális értékek jól előkészített

alkalmainak biztosítása. A gazdasági-társadalmi élet legfontosabb teendőinek megvalósítása pedig nem egy esetben igényli a megfelelő informálást, a társadalompolitikai kérdések iránti érdeklődés kielégítését. Ugyanakkor növekvő igény nyilvánul meg az un. közhasznú ismeretek iránt. Ezek jelenléte a munkában, esetenként kezdeményezése új lehetőségeket biztosít a közművelődés számára. Ezzel együtt lehet és kell megnyerni új rétegeket a művelődésre.

Az utóbbi években a gazdasági kihívások mellett, azzal összefüggésben ideológiai kihívások sora is jelentkezett. A januári ideológiai konferencia joggal állapította meg, hogy a két társadalmi rendszer jellegéről és jövőjéről, a demokratizmusról folytatott vitákban alapvető kérdés, hogy milyen a nép és a kultúra viszonya, a művelődés lehetőségei. Gazdasági, társadalmi fejlődésünk során, történelmi hátrányaink meghaladásában, megújulási programunkban meghatározó szerepe van az emberi tényezőnek. Erről az utóbbi években nagyon sokat szoltunk, és kissé elkoptatottá vált ennek a jelentése. Azonban újra megerősítendő, hogy a közösségi és egyéni alkotó-szellem mozgósítása a társadalmi célok elérése érdekében feltételezi az emberek általános és szakmai műveltségének, mindennapi kulturáltságának gazdagítását, formálását. Ez rövidebb és hosszabb távu munkát jelent, amely a közművelődés hagyományos területei mellett elsősorban a televíziónak, a rádiónak és a sajtónak ad újabb feladatokat. Nagyobb jelentőséggel bír a korszerű és tágran értelmezett műveltség, a világban való eligazodás feltétele a marxista világnézet, az emberi magatartás, az erkölcs, az izlés. Mindezek együttesen segítik elő a személyiség valódi kiteljesedését.

A művelődési élet alapkérdésének ma is azt tartjuk, hogy a változó világban, a gazdasági, társadalmi mozgásokra hogyan képes reagálni a művelődéspolitikai. Ha igaz az, hogy feladataink megoldása megköveteli a magasabb kulturáltságot - márpedig ezt a példák sora igazolja -, akkor a közművelődés intézményes formáin kívül az egyének, a munkahelyi kollektívák szerepe, a családok felelőssége és lehetősége fontos tényezővé válik.

A közművelődés a továbbiakban csak akkor képes betölteni társadalmi feladatát, ha képes elősegíteni a fejlődés igényének megfelelő széles körű műveltség terjesztését korszerű módon; a művelő-

dési munka színvonalát pedig emelni. A műveltség szükségességének felismerése és felismertetése a művelődési érdekltség kérdés-körét is felveti. Világos, hogy hosszabb távon mindenki elfogadhatja és elfogadja a művelődés szükségességét. Ehhez azonban az is feltétel, hogy a kulturaközvetítés fontosságát rendszeres teendőink közé soroljuk.

A műveltség, a tudás fejlesztése szocialista céljaink megvalósítását segíti. A közművelődés eddig is fontos feladatot vállalt magára ebben a munkában. Ily módon a politikai tudat és a világnézet alakítása nem különülhet el a közművelődési tevékenységtől.

Az utóbbi években - érthetően - erőteljes érdeklődés nyilvánul meg a gazdasági kérdések iránt. A közművelődés legjobb intézményei nem egy esetben újszerű kezdeményezésekkel segítették elő, hogy az emberek jobban megértsék a szűkebb és tágabb világukban történeteket. Az egyéni, a csoport- és társadalmi érdekeket felismerve ismeretszerző, pótló vagy felújító lehetőségeket biztosít. Mindezzel bizonyítja, hogy szüksége van az emberek valós igényeire figyelembe vevő tevékenységre, és képes munkájának megújítására. Természetesen tudjuk jól, hogy erre csak a legjobbak vállalkoznak, hiszen a lehetőségek, a feltételek itt adóttak. Az intézmények többsége ma esetenként vállalhat, vállal ilyen jellegű feladatot. Ez a jelenlegi helyzetben igen élesen fogalmazódik meg, hiszen az intézmények egy részének "fogadókészsége" elmarad a minimálisan elérhető szinttől.

A társadalom mind szélesebb körét jellemzi a közéleti érzékenység, a felelősségteljes egészséges kritikai szellem, a jobbitás szándéka. Az utóbbi években nagyobb hangsúlyt kap a szocialista demokrácia szélesítése. A kulturális forradalmat tápláló, előrevivő tényezők között a szocialista demokratizmus fejlesztése, a kultúra és a demokrácia viszonya meghatározó jelentőséggel bír. Ezen lehetőségekkel való felelősségteljes élés ma társadalmi életünk egyik fontos kérdése. Ezért is szükséges, hogy az alapvető jogi, állampolgári, közgazdasági és más ismeretekkel mind szélesebb tömegek rendelkezzenek. Az anyanyelvi műveltség pedig elősegíti a kulturális értékek befogadását, nélkülözhetetlen szerepet játszik a közéleti aktivitás kibontakoztatásában.

Ha ilyen követelményeket támasztunk a művelődéssel szemben, akkor valószínűleg meg a lenini kulturális forradalom célkitűzése. Lenin azt írja: "A szocializmus... először teremti meg annak lehetőségét, hogy valóban a dolgozók többségét vonják be az olyan munkába, ahol megmutathatják, hogy mit tudnak, ahol kifejleszthetik képességeiket, ahol megnyilvánulhatnak azok a tehetségek, amelyek a népben, e frissen buzgó forrásban megvannak."

E politikai cél adja meg igazán a közművelődés rangját társadalmunkban; a tudás, az ideológia, az erkölcs, a kultúra, az életmód egységét, amelyek összefüggéseit a továbbiakban is tudatosítani kell. A munka, a közösség és a kultúra szerves egységét kell a mindennapok során megvalósítani. Ennek érdekében a rendelkezésre álló és máig kellően fel nem tárt szellemi és anyagi energiákat indokolt a korábnál ésszerűbben felhasználni. A műveltség alapozása és fejlesztése, a tudás jelentőségének erősítése, az emberek formálása a közművelődés szélesan értelmezhető rendszerére épülve valósulhat meg. Éppen a gazdasági mechanizmus bevezetésének új rendszere hívta fel arra a figyelmet, hogy ilyen nagy jelentőségű gazdasági döntést nem elegendő csak abban a szférában végiggondolni és vigigvinni. Arra is oda kell figyelni, hogy mindezeknek milyen tudati következményei lehetnek.

A közművelődés politikai jelentősége a jelenlegi nehezebb gazdasági helyzetben, a feszültebb nemzetközi viszonyok között is megnyilvánul. Törekvéseink alapját jelenti a szocialista demokrácia gyakorlásával kibontakozó kezdeményezés és öntevékenység, amely újabb alkotó energiákat hozhat mozgásba. Azok az emberek, akik valamilyen módon érintettek a döntések révén, legyen beleszólásuk az eldöntendő kérdésekbe. Kérdés - ez is felvilágosító munka -, hogy eléggé tudunk-e élni a jelenlegi lehetőségekkel, mennyire vagyunk képesek érvényesíteni a nagyobb közösség érdekeit, a szűkebb, adott esetben érthető csoportérdekkel szemben.

A vita szükségessége és igénye témánk összefüggésében is fontos. Hiszen a közművelődés nem egy esetben biztosít vitafórumot is. Ez felelősségteljes forma, amelyben nem elegendő a népművelő kivülálló magatartása: én csak a lehetőséget biztosítom a vitához. Sok esetben - tapasztalatok sora bizonyítja - a vita egy-

oldalú, azaz előadó és hallgatóság van. A vitákon felmerülő nézetkülönbségek nem egyszer további eszmecserét eredményeznek. Közéletünknek izgalmas kérdése, hogy rendelkezünk-e megfelelő vitakulturával? A vitában az a tisztességes, ha a résztvevők meggyőzni akarják egymást és nem legyőzni.

Ha ennyi és ilyen elvárások fogalmazódnak meg a közművelődéssel szemben, akkor jogos annak a felvetése is, milyen feltételrendszer áll rendelkezésre mindezeknek a növekvő követelményeknek a megvalósításában. Az elmúlt időszakról megvonható mérlegkészítésénél figyelembe kell venni, hogy eredményeink, a feltételeinkhez képest jelentős elmaradásaink összefüggnek a gazdasági helyzet nehezebbé válásával, a társadalmi mobilitás lassulásával. Abban egyetértünk, hogy az 1974-es párthatározat és az 1976-os közművelődési törvény más bel- és külpolitikai körülmények között, más gazdasági helyzetben született.

A Központi Bizottság közművelődési határozata, a közművelődési törvény, az ezekre épülő közművelődési program ma is érvényes, hiszen hosszú távu feladatot jelent. Sok vita zajlott és zajlik a határozat és a törvény végrehajtásának jelenlegi állapotát megítélve. Olykor szélsőségesen türelmetlen vélemények is elhangzanak. Nem szabad elfelejteni, hogy az eddigi mérleg azt mutatja, az elmúlt tíz évben mindkét dokumentum inspirálta a műveltség társadalmi fontosságának tudatosítását, elősegítette az emberek életformaváltását. A folyamat jelleg hangsúlyozása nem adhat felmentést a művelődési irányítás és a közművelődés dolgozói számára abban az értelemben, hogy az elmúlt időszakban gazdagabb tartalmu, szélesebb tömegeket érintő, az újabb közművelődési kezdeményezéseket bátrabban támogatónak kellett volna lennie. A 70-es, 80-as évek eddigi tapasztalatai, nemegyszer keserves felismerései azt erősítik, hogy a gazdasági élet megújulási szándéka mellett jelentősen elmaradt a művelődési terület ilyen irányú készsége. A tartalmi és szemléleti megújulás egyben szemléletfordítást is indokoltta tesz. Továbbra is nehezen tudjuk feltárni-elemezni a valóságos művelődési igényeket és ezeket érvényesíteni közművelődési munkánkban.

A műveltséggyarapítás - amelyről már esett szó - elsősorban erkölcsi, magatartási, életforma-nevelési feladatot jelent. Ebben a megközelítésben a művelődés aktív és passzív formái egymást feltételező, egymást kiegészítő tevékenységet jelentenek. Ma megállapítható, hogy történelmi változás ment végbe társadalmunk műveltségi állapotában. Ez a folyamat elsősorban az oktatásban mérhető le. A társadalmunkat is jellemző kulturális egyenlőtlenség a jelenlegi nehezebb helyzetben nem egy esetben még élesebben fog jelentkezni. Az egyes rétegek között műveltségi különbségek - annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben csökkentek - meghaladják a jövedelmekben és a személyes fogyasztásban megmutatkozó különbségeket. Ugy is fogalmazhatunk, hogy az elmúlt években azonos szinten maradtak a művelődési igények és szokások. Az arányok pedig egyre inkább eltolódnak a pihenést, szórakozást biztosító alkalmak irányába. Ez önmagában nem baj. De erre igazán nincs felkészülve a közművelődés, a sport, az oktatás intézményrendszere.

Az elmúlt években - évtizedben - nem megfelelően foglalkoztunk a széles tömegek szórakoztatásának lehetőségeivel. Ennek okai az életmódváltozásban, a kulturális műhelyek és közvetítő intézmények működési zavaraiiban keresendők. Az elkövetkezendő évek legfontosabb közművelődési teendői között fogalmazható meg az a kíváncsi, hogy olyan kulturára van szükség, amely jobban épít a nép érdekeltségére, aktivitására, amelyik értékelvű, demokratikus, sokszínű, de eszmei arculatát tekintve egységesülően humanista-szocialista tartalmu.

A közművelődésnek jobban figyelembe kell vennie a helyi sajátosságokat és igényeket. A várható gazdálkodási módosítások ezen a területen is elősegítik a kezdeményező-készség kibontakoztatását. Természetesen a nehezebb helyzetekben a népművelők rátermettsége, hozzáértése is mérlegre kerül. Az adott lehetőségekkel való élés - amely ugyan településenként, intézményenként eltérő színvonalu munkát tesz lehetővé - megítélésében elsősorban az általános közművelődés-politikai követelmények (mert vannak ilyenek) mellett a saját magához viszonyított eredményesség vagy eredménytelenség lehet a mérvado rendező elv. Művelődéspolitikai feladataink megvalósulásának folyamatába így illeszkedik szervesen a közművelődés, így válik az e területen végzett munka politikai jelentőségűvé.